

Fylkesbiblioteksjefkollegiets innspill til bibliotekutredningen

1. Sammendrag

Satsing på kvalitet og tilgjengelighet i et sømløst biblioteknettverk forutsetter at det finnes et bibliotekfaglig organ på regionalt nivå.

Ved hjelp av bibliotekloven og sektorovergrepene planverk sikres framtidige regionbibliotek myndighet og legitimitet til å koordinere og utvikle bibliotek tjenestene i regionene. Det regionale biblioteknivået vil best bidra til nasjonal bibliotekpolitikk ved å implementere denne i regional politikk.

Sterke bibliotekfaglige miljøer regionalt kan ivaretas

- ved at regionbiblioteket bidrar til koordinering, kompetanseoppbygging, utviklingsarbeid, kulturformidling og litteraturforsyning i vid forstand;
- gjennom samarbeid over kommunegrensene og institusjonsgrensene;
- ved at det disponeres nye froumidler på regionalt nivå;
- gjennom samspill i strategi- og politikktutvikling mellom kommunalt, regionalt og nasjonalt nivå;
- gjennom regionalt tilpassete modeller.

I en ny biblioteklov må det regionale nivået lovfestes.

En ny biblioteklov må bli sektorovergrepene og legge føringer for et sømløst biblioteksamarbeid.

2. Innledning

Den kommende bibliotekutredningen har vært hovedtema på fylkesbiblioteksjefkollegiets møter det siste året. Det ble tidlig bestemt at det skulle sendes et felles innspill fra kollegiet, og på fylkesbibliotekenes møte i Oslo den 13. oktober i år gjennomførte vi en prosess for å komme fram til hva innholdet i vårt innspill skulle være. I dette møtet fikk vi også framlagt følgende problemstillinger fra ABM-utvikling:

- Hvilken rolle kan det regionale biblioteknivået spille for gjennomføringen av en nasjonal bibliotekpolitikk?
- Hvis gjennomføringen av nasjonale strategier forutsetter sterke bibliotekfaglige miljøer regionalt, hvordan kan dette best ivaretas?
- Drøft modeller for samhandling mellom nasjonalt og regionalt nivå, og mellom regionalt og lokalt nivå.
- Hvilken rolle kan det regionale biblioteknivået spille i forhold til å styrke ABM-sektoren regionalt?
- Hva legitimerer å opprettholde fylkesbiblioteket som institusjon?

Møtedeltagerne var enige i at dette var relevante problemstillinger, og det ble bestemt at vårt innspill skulle inneholde et felles svar på utfordringen fra ABM-utvikling.

2.1 Vårt utgangspunkt

Utgangspunktet vårt er at fylkesbiblioteket består som en lovfestet regional bibliotek enhet (regionbibliotek), også ved en eventuell endring av fylkeskommunen når det gjelder geografisk utstrekning og oppgaver. De samfunnsmessige utfordringene vi står overfor når det

gjelder enkeltmenneskets livskvalitet, kompetanse og mulighet til deltagelse på den ene siden og samfunnets behov for åpenhet, formidling, demokrati og verdiskaping på den andre siden, forutsetter et godt fungerende biblioteksystem både lokalt, regionalt og nasjonalt.

Fylkesbibliotekenes hovedmål er best mulig kvalitet og tilgjengelighet i et sømløst biblioteknettverk. Koordinering, kvalitetssikring og utvikling av bibliotektjenestene er viktige regionale oppgaver for å nå dette målet. Kompetanseheving, veiledning, nettverksbygging og IKT er sentrale virkemidler.

I tillegg til fylkesbibliotekenes eksisterende oppgaver bør de framtidige regionbibliotekene overta statlige bibliotekoppgaver og ressurser som er rettet mot regionene. Vi argumenterer for dette ut fra en faglig begrunnelse, men viser til at det i regjeringserklæringen står at en gjennom et nytt regionalt forvaltningsnivå skal desentralisere og samle flere oppgaver og mer ansvar fra staten i nye, folkestyrte regioner, og at regionnivået skal være den sentrale aktør for regional utvikling

3. Fylkesbiblioteket som bindeledd og utviklingsaktør

Fylkesbibliotekenes arbeidsfelt involverer i dag flere forvaltningsnivåer, og får legitimitet nettopp gjennom å være forankret i regional politisk styring. Gjennom forankring i regionalt planverk vil den framtidige regionale bibliotektjenesten ha felles målsetting med andre regionale aktører, noe som gjør samarbeid og felles satsinger med disse mulig, og bidrar til bedre ressursutnytting. Det er ingen motsetning mellom å bidra til gjennomføring av regional politikk, og samtidig innordne seg overordnede nasjonale styringsverktøy og bidra til å gjennomføre nasjonale strategier.

Det regionale nivået er en sentral medspiller for statlige initiativ og et instrument for å nå nasjonale og regionale mål. Fylkesbibliotekene har i mange år vært sentrale i initiering og gjennomføring av en rekke utviklingsprosjekter. Nettverkene som er skapt mellom bibliotek på tvers av forvaltningsnivå og kommunegrenser har vært grunnlaget for å lykkes. Nær kontakt og rådgivning til kommunene er sentralt for å få til samhandling i forbindelse med utviklingsarbeid, både initiert av statlig og regionalt nivå.

Tett kobling mellom det nasjonale og regionale nivået vil bidra til å gi et best mulig grunnlag for å utvikle både nasjonal og regional bibliotekpolitikk. Det vil være på regionalt og kommunalt nivå den nasjonale politikken realiseres, og det vil være her erfaringer og kunnskap som er viktig for videreutvikling av den nasjonale politikken høstes. Det er derfor nødvendig å etablere rutiner for jevnlig kontakt og erfarings- og kompetanseutveksling mellom nivåene.

Utvikling av sømløse bibliotektjenester er en hovedstrategi for norsk bibliotekvesen. Dette er en nasjonal strategi som krever et regionalt biblioteknivå som koordinerer samarbeid mellom alle de ulike bibliotektypene i regionene. Samarbeidet gjelder hovedsakelig fjernlån, fraktordninger, felles møter, kurs, formidling og kompetanseheving.

I utredningen av nye regioner legges det til rette for at utviklingsarbeid og andre oppgaver flyttes ned fra nasjonalt nivå, noe som fører til mindre sektorstyring. I en slik sammenheng er det nærliggende å tenke at også statlige midler til prosjekter på bibliotekområdet må overføres til regionene. Nasjonale innsatsprogrammer for bibliotekutvikling kan være et nyttig redskap for å sikre overføringen av ressurser til regionalt nivå, samtidig som det kan bidra til at det samlede bibliotekvesenet i Norge i større grad trekker i samme retning på områder der dette er

nødvendig. Et framtidig regionalt biblioteknivå kan bidra betydelig for utvikling av slike programmer. Fylkesbibliotekenes kombinasjon av kunnskap om nasjonale og regionale utfordringer og retningslinjer, og lokale muligheter og behov, vil blant annet derfor være viktig å ha med seg over i et framtidig regionalt biblioteknivå.

Folkebibliotekenes og fylkesbibliotekenes virksomhet er i dag sterkt avhengig av legitimiteten bibliotekloven gir. Dersom bibliotekloven blir videreført og videreutviklet er det avgjørende for regional bibliotekutvikling at det regionale nivået fortsatt forankres i lov. Men en framtidig biblioteklov må ikke legge føringer for en bestemt modell for de regionale tjenestene. Innbyggerne i regionene er best tjent med tilpasning som tar utgangspunkt i regionale behov og muligheter, men med visse sentrale fellestrekk.

4. Fylkesbiblioteket og kompetanseutvikling

De fleste kommuner er for små til selv å kunne sikre de bibliotekansatte et faglig miljø med gode nok muligheter for kompetanseutvikling. Fylkesbibliotekene som regional kompetanse- og utviklingsaktør er i mange tilfeller avgjørende for at disse skal oppleve å tilhøre et faglig fellesskap med mulighet for faglig utvikling. Nettverksbygging og arenaskaping er derfor sentrale element i fylkesbibliotekenes kompetansearbeid.

Fylkesbibliotekene arrangerer årlig, alene eller i samarbeid med andre, et betydelig antall kurs for ansatte i folke- og skolebibliotek. Kompetanseutvikling omfatter ikke bare kursvirksomhet og møter, men skjer også i kontakt mellom partene om små og store faglige spørsmål. En særlig viktig del av kunnskapsbygginga foregår i samspill mellom fylkesbiblioteket og skole- og folkebibliotekene i veiledningssituasjoner og i samarbeid om utviklingsoppgaver. Den geografiske nærheten gjør at det er lav terskel for slik kontakt.

Et regionalt ledd kan planlegge, koordinere og gjennomføre større og mer langsiktige tiltak enn det som er mulig å få til innenfor kommunale eller institusjonelle rammer. Regionalt kompetansearbeid må blant annet omfatte iverksetting av statlige kompetanseutviklingsprogram på bibliotekfeltet. Innenfor regionen må tiltak utvikles i samarbeid med regionens totale bibliotekvesen. Det kan også være andre aktuelle samarbeidspartnere, for eksempel utdanningsektoren, kultursektoren, arkiv og museum.

5. Det regionale leddet i det nasjonale biblioteknettverket

5.1 Forming av et nytt biblioteklandskap

Det har i arbeidet med bibliotekutredningen blitt hevdet at de mindre bibliotekene må stimuleres til å inngå langsiktige og forpliktende avtaler med de store bibliotekene for å få til større bærekraftige enheter og kompetansemiljøer. Dette er bare én modell. I distrikter med lang avstand til store bibliotek vil interkommunalt samarbeid mellom mellomstore og små bibliotek være en måte å danne bærekraftige enheter. Det er også mulig med sterkere føringer å stimulere kommunene til å inngå biblioteksforbund. Regionbibliotekene har en viktig rolle som initiativtager, pådriver og koordinator for å få til forpliktende samarbeid mellom bibliotek.

Bokbussdrift og annen mobil bibliotekvirksomhet vil være et nødvendig supplement til ordinær bibliotekdrift i regionene om landets innbyggere skal få likeverdige bibliotektenester. Disse tjenestene finansieres i stor grad over regionale/fylkeskommunale budsjett.

Regionbibliotekene kan legge til rette forskjellige typer infrastruktur, og gjennom slik tilrettelegging være en regional utviklingsaktør. Dette har vært særlig aktuelt på IKT-området. Fylkesbiblioteket har og vil ha en rolle som samordner av IKT-løsninger i folke- og

skolebibliotek, og må ha omfattende IKT-kompetanse både generell og spesielt bibliotekfaglig.

Oppbyggingen av Norsk digitalt bibliotek vil styrkes i samarbeid med regionbibliotekene, for eksempel i forbindelse med digitalisering av lokalhistorisk materiale. Folkebibliotekene må forhandle fram rettigheter på lokalhistorisk materiale til publisering på sine internettsider. Regionbibliotekene vil kunne gi råd i slike prosesser, samt bistå med informasjon om aktuelle lisens- og konsortieavtaler. Klarering og inngåelse av slike avtaler er såpass krevende at det bør ivaretas på nasjonalt nivå.

I regionene vil det være spisskompetanse på digitalisering og registrering som man ikke kan forvente at hver enkelt kommune sitter med. De må videre være behjelpelig med å utvikle folkebibliotekenes rolle innenfor utvikling av e-læring, nettpublisering i kommunene og når det gjelder oppfølgingen av handlingsplanen "eNorge 2009. Det digitale spranget" og lignende regionale satsinger.

Kvalitetsheving av bibliotektilbud til barn og unge er et regionalt satsingsområde som trolig vil videreføres. Det er behov for å bygge videre på samspillet som dagens regionale ledd har etablert med fylkeskommunale og statlige skolemyndigheter.

Litteraturformidling og annen kulturformidling vil være et av de framtidige regionbibliotekenes arbeidsområder. Da Den kulturelle skolesekken og tiltaksplanen Gi rom for lesing ble innført, fikk litteraturformidling enda større plass i fylkesbibliotekenes virksomhet enn tidligere. Den statlige satsinga understreker det fylkeskommunale ansvaret. Styrking av skolebibliotekene er en del av denne satsingen, og et naturlig ansvarsområde for det regionale bibliotekleddet videre. Fylkesbibliotekenes arbeid med regionale Kulturnett vil dessuten være naturlig å videreføre innenfor de regionene som satser på dette.

5.2 Fjernlån, referanse og litteraturforsyning på regionalt nivå

Fjernlåntjenesten i Norge er en nasjonal oppgave som løses i et velfungerende og finmasket nettverk av lokale, regionale og statlige aktører. Tjenesten skal bidra til at det enkelte folkebibliotek skal kunne oppfylle biblioteklovens målsettinger om å gi alle innbyggerne tilgang til offentlige bibliotekressurser.

Et sømløst fjernlånssamarbeid både regionalt og nasjonalt, der universitets- og høgskolebibliotek, fag- og forskningsbibliotek og folke- og skolebibliotek inngår, er en målsetting i realiseringa av det sømløse bibliotek. Regionbibliotekene må koordinere og legge til rette for slikt samarbeid innenfor den enkelte region.

Et regionalt nivå for litteraturforsyning er hensiktsmessig for at ressursene skal utnyttes bedre og for å gi brukerne bedre tjenester. Fylkesbibliotekene har bidratt til dette ved å bygge opp store og omfattende samlinger og gjennom ansvar for fjernlåntjenesten. Ny teknologi og tilgang til bibliotekbaser og bestillingsfunksjoner via internett har ført til endring av fjernlån rutinene og effektivisering av virksomheten. Fjernlånet har et stabilt nivå, noe som viser at strukturen med mange små kommuner og små bibliotek fortsatt krever tilknytning til en tjeneste med tilstrekkelig litteraturforsyning og kompetanse innen referanse og fjernlån. Det viser også at bibliotekenes mediebudsjett ikke er økt i takt med bruken av bibliotekene. Digitaliserte kataloger har bidratt til økt lånesamarbeid innenfor regionene, og organisering og finansiering av transportordninger mellom bibliotekene innenfor regionen er tiltak i den regionale litteraturforsyninga.

Fylkesbibliotekenes fjernlånstjeneste innehar kompetanse innenfor samlingsutvikling og referansverktøy, og bidrar til løpende veiledning i referanse- og samlingsarbeid. Dette er en viktig del av fylkesbibliotekenes kompetansearbeid, og skiller fjernlån på regionalt nivå vesentlig fra en mulig tjeneste gitt av Depotbiblioteket.

Mange folkebibliotek har godt utbygde lokalhistoriske samlinger. Denne delen av kulturarven må bli gjort tilgjengelig for alle innbyggerne. Det er naturlig at de framtidige regionbibliotekene koordinerer og organiserer fjernlånet av dette materialet.

Ved en eventuell endring av bibliotekloven, må fjernlånsvirksomheten behandles innenfor et helhetlig perspektiv, der både lokalt, regionalt og statlig ansvar fastsettes.

Fylkesbiblioteksjefkollegiet stiller spørsmålsteget ved hensikten med ”felles plan for anskaffelse og oppbevaring av litteratur” (emnefordelingsplanen) i forhold til et sømløst biblioteklandskap. Det foreslås at denne ordningen avsluttes, og at en heller fokuserer på hvordan ulike bibliotek kan utfylle hverandre med de samlingene som er naturlig å utvikle ut fra regionale behov og faglig kompetanse.

6. Det regionale leddet som del av ABM-sektoren

Den primære rolle til fylkesbibliotekene når det gjelder ABM-samarbeid er å styrke og videreutvikle biblioteksektoren og bidra til at bibliotekene blir en verdifull og avgjørende del av ABM-sektoren. Samtidig vil det regionale bibliotekleddet spille en rolle både regionalt og lokalt i ABM-nettverket. Det må være opp til hver enkelt region å finne løsninger på hvordan ABM-sektoren skal organiseres, om det skal utvikles integrerte enheter eller satses på mer løsrevet samarbeid.

Det er stor forskjell på samarbeidet innen ABM-sektoren mellom fylkene. De enkelte delene av sektoren har behov for en grenseoppgang, særlig når det gjelder samlinger. Både bibliotek, arkiv og museer har for eksempel samlinger av fotografier og private arkiv, men i hovedsak er det mangfoldiggjort materiale som håndteres av bibliotekene, mens museene og arkivene håndterer originalt materiale. De framtidige regionbibliotekene bør i samarbeid med museene og arkivene utvikle regionale opplegg for oppbevaring og publisering av bilder, lyd og film.

7. Avslutning

Dette innspillet har blitt til gjennom en åpen prosess hvor alle ansatte på fylkesbibliotekene har kunnet delta. Vi har tatt hensyn til det vi vet om våre brukere og samarbeidspartnere lokalt, regionalt og nasjonalt.

Det er vårt ønske at innspillet skal bli til nytte i det videre arbeidet med bibliotekutredningen. Samtidig stiller vi oss til rådighet for videre drøftinger knyttet til videreføring og utvikling av bibliotekoppgaver på regionalt nivå, samt når det gjelder strategier for bibliotekvirksomheten generelt.